

FAN, TA'LIM VA AMALIYOT INTEGRATSIYASI

ISSN: 2181-1776

Dusmetova Maksuda¹, Shamuratova Feruza²

¹ “Boshlang‘ich ta‘lim metodikasi”, kafedra katta o‘qituvchisi

² “Boshlang‘ich ta‘lim va sport tarbiyaviy ish” yo‘nalishi talabasi

TALABA YOSHLARDA MA'NAVYI-AXLOQIY SIFATLARNI SHAKLLANTRISH

Annotatsiya: Mazkur maqolada axloqiy tarbiya, yoshlarni tarbiyalash metodlari va shakllarini ishlab chiqish bo‘yicha olib borilgan tadqiqotlar, tarixiy manbalarda ta‘lim-tarbiya sohasining ta‘limiy-axloqiy yo‘nalishida yozilgan ko‘plab asarlar tahlili, ularning mazmun-mohiyatini yoshlarga singdirish, shaxs sifatidagi nuqtayi nazarini qaror toptirish yo‘nalishlari belgilab berilgan.

Kalit so‘zlar: ta‘lim, tarbiya, axloq, odob, ta‘limiy-axloqiy yo‘nalish, metod, shakl, tadqiqotlar, oila, oliy ta‘lim muassasasi, madaniy munosabatlar, tarix zarchashmalari.

Kirish. Globallashuv jarayonida dunyoning har qarich yerida inson ongi va tafakkuri uchun jiddiy kurash ketayotgani ayni haqiqatdir. Birda yovuz, birda madaniy ko‘rinishdagi bu kurash har birimizdan atrofga teran nazar tashlash, jahonda kechayotgan turfa jarayonlarni aql va tafakkur bilan sarhisob etishga undaydi.

Ma‘lumiki, Prezidentimizning 2019-yil 3-maydagi “Ma‘naviy-ma‘rifiy ishlar samaradorligini oshirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi qarori, 2020-yil 25-dekabrda O‘zbekiston Yoshlari forumida hamda 2020-yil 29-dekabrda O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisga Murojaatnomasi da hamda joriy yilning 19-yanvar kuni Ma‘naviy-ma‘rifiy ishlar tizimini tubdan takomillashtirish, bu borada davlat va jamoat tashkilotlarining hamkorligini kuchaytirish masalalari bo‘yicha o‘tkazilgan videoselektor

yig'ilishida belgilangan vazifalar ijrosi yuzasidan Respublika Ma'naviyat va ma'rifat markazi "Ma'rifat" targ'ibotchilar jamiyati hamda vazirliklar, qator davlat va jamoat tashkilotlar bilan hamkorlikda ishlashga chorlaydi.

Tadqiqot metodologiyasi (Research Methodology). Davlatimiz rahbarining "Jamiyat hayotining tanasi iqtisodiyot bo'lsa, uning joni, ruhi ma'naviyatdir", degan so'zlari mohiyatidagi uyg'onish nafasi Hazrat Navoiy da'vatlariga mohiyatan uyg'un bo'lib, Uchinchi Renessans poydevorini yaratishga azm-u shijoat bilan kirishgan xalqimiz uchun tarbiya, yaxshi xulq, aql-idrok, bilim, ma'naviyat naqadar tengsiz qudrat va ruhiy manba ekanligini yana bir bor anglatdi. Demak, yuksak ma'naviyat bilan jamiyat hayotining tanasi bo'lgan iqtisodiyot vujudiga jon, ruh kiradi, unga tiriklik, tengsiz yaratuvchi qudrat baxsh etiladi.

Negaki ma'naviyat va ma'rifat barcha zamonlarda tengsiz qudrat, baxt-saodat, tinchlik, bunyodkorlik, hamjihatlik mezon, ruhiy poklanish va qalbni yuksaltiruvchi ne'mat bo'lib kelgan. Chunki u millatni, xalqni, demakki, insonlarni yuksak fazilatlar, kamolotga yo'llovchi axloqiy mezonlar asosida yashashga, xudbinlik, g'aflat asiriga aylanmay hamisha yaxshilik yo'lida bedor bo'lishga, bu olamni obod qilishga, go'zallikka burkashga chorlagan.

Endilikda, "Ma'naviy-ma'rifiy ishlar tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarorda ta'kidlanganidek, xalqimiz, ayniqsa, yoshlarni jaholat soyasidan asrash, tinimsiz chiranib yotgan ma'naviy tahdidlardan himoya qilish uchun tashkiliy-amaliy va ilmiy-tadqiqot ishlarini yangi talablar asosida yo'lga qo'yish, bu yo'nalishda davlat tashkilotlari, fuqarolik jamiyati institutlari, ommaviy axborot vositalari hamda xususiy sektorning ijtimoiy hamkorligini mustahkamlash borasidagi ishlarni yangi bosqichga ko'taradi.

Mavjud muammolarni hal etish yoshlar ma'naviyatini yuksaltirishda ma'naviy-ma'rifiy ishlarning samarasi va ta'sirchanligini oshirish ko'lamini va miqyosini yanada kengaytirish, mamlakat aholisi, avvalo, yoshlar qalbidagi Vatanimizda amalga oshirilayotgan islohotlarga daxldorlik hissini kuchaytirish, sohadagi ishlarni muvofiqlashtirish bo'yicha yagona tizim yaratish, yoshlarning ma'naviy-axloqiy kompetentligini rivojlantirishni talab etadi. Bu borada nafaqat respublikamiz, balki jahon ta'lim tizimida yoshlarning ma'naviy-axloqiy kompetentligini rivojlantirish metodikasi, raqobatbardosh kadrlar tayyorlash mexanizmi, yoshlarning axloqiy sifatlarini rivojlantirishning amaliy pedagogik tizimi, o'qitish modellari texnologik taraqqiyot g'oyalari bilan uyg'unlashtirilgan interfaol dasturlar ta'lim jarayoniga tatbiq etilgan. Birlashgan Millatlar Tashkilotining "XXI asrning Oliy ta'limi" Butunjahon deklaratsiyasi, UNESCOning "Oliy ta'limni isloh qilish va rivojlantirish" dasturiy hujjatlarida dunyo miqyosida ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini oshirishga, modulli ta'limni tashkil etishga, o'qitishning zamonaviy usullarini joriy etish orqali talaba-yoshlarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalash metodikasini yanada takomillashtirishga alohida e'tibor berilgan.

Jahon oliy ta'lim tizimida yoshlarni kasbiy ijtimoiylashtirish, ma'naviy-axloqiy kompetentligini rivojlantirish, ijtimoiy faolligi va tashabbuskorligini tarbiyalash metodikasini takomillashtirish bo'yicha ilmiy-tadqiqotlar olib borilmoqda. AQSH, Rossiya, Germaniya, Fransiya, Xitoy, Koreya kabi rivojlangan mamlakatlarda talaba-yoshlarning tafakkurini o'stirish, qobiliyatlarini erta aniqlash, ma'naviy-axloqiy tarbiyalash mexanizmlari samaradorligini oshirish metodikasini takomillashtirishda modulli o'qitish, "blended learning" (aralash o'qitish), mahorat darslari, vebinarlar tashkil etilib kelinmoqda.

Respublikamizda ko'pgina olimlar tomonidan ma'naviy-axloqiy tarbiya jarayonining turli jihatlarini o'rganilgan hamda ushbu tadqiqotlar natijalarini ta'lim-tarbiya jarayonida qo'llash imkoniyatlari tavsiya etilgan. Bu tadqiqotlarning ba'zilar keng qamrovli bo'lgan ma'naviy-axloqiy tarbiya jarayonining ma'lum bir qirrasini tahlil etishga qaratilgan bo'lsa, boshqalari ta'lim-tarbiya jarayonida ma'naviy-axloqiy tarbiyaning mazmunini boyitishga va turli o'quv kurslarida yangi usullarini qo'llashga yo'naltirilgan, ta'lim muassasalarida tarbiyaviy ishlar tizimini takomillashtirish masalalari tadqiq etilgan.

Ma'naviy-ma'rifiy ishlar jarayonida talaba-yoshlar shaxsini axloqiy shakllantirish modeli ishlab chiqilganligini mazkur dissertatsiyaning muhim jihatlaridan biri deyish mumkin. Yosh avlod tarbiyasi, avvalo, pedagogning kasbiy mahoratiga bog'liq. Shu o'rinda, yurt kelajagi va istiqboli ko'p jihatdan o'qituvchiga, uning saviyasiga, tayyorgarligiga, fidoyiligiga, o'qitish va tarbiyalash ishiga bo'lgan munosabatiga bog'liqligini qayd etish mumkin. O'qituvchi kasbiy axloq va odob normalarini mukammal egallasagina, o'z kasbining fidoyisi bo'la oladi. Bugungi kunda ana shunday fidoyilik har qachongidan ham muhim ekanligi ushbu sohada olib borilayotgan ilmiy-tadqiqot ishlarining dolzarbligini yanada oshiradi.

Yoshlarda pedagog odobi fazilatlarini shakllantirish alohida obyekt sifatida o'rganilgan N.M.Ochilovning dissertatsiya ishida muammoning nazariy asoslari va xususiyatlari tahlil qilingan hamda bu borada qo'llanilgan samarali yondashuvlar taqdim etilgan. Tadqiqotda pedagog odobi fazilatlarini shakllantirish modeli ishlab chiqilgan. Bundan tashqari, ishda talabalar axloqiy tarbiyasining joriy holati, pedagogik faoliyat uchun zarur axloqiy fazilatlarining namoyon bo'lishi masalalari o'rganilgan bo'lib, "O'qituvchi odobi" nomli maxsus kurs tashkil etib, unda "Jamiyatning o'qituvchi shaxsiga munosabati", "O'qituvchi shaxsining jamiyatga munosabati", "Vatanga munosabat", "O'z-o'ziga munosabat", "Mehnatga munosabat", "Insonlarga munosabat" mavzulari doirasida pedagog odobi xususiyatlari, munosabatlarda kasb odobi fazilatlarining aks etishi va uning o'ziga xosligi mavzusida ma'ruzalar tashkil etish g'oyasi ilgari surilgan.

Bu borada Z.K.Ismilovning "Milliy istiqloq g'oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar" asosida ma'naviy-axloqiy tarbiyaning nazariy eksperimental metodik asoslariga doir ilmiy-tadqiqot ishi alohida o'rin tutadi. Muallif tomonidan barkamol shaxsni tarbiyalash metodlarining xususiy axloqni tarbiyalash metodlari; jamoatchilik orqali xulq-atvorni shakllantirish metodlari; ijtimoiy ong va axloqni shakllantirish metodlari; o'z-o'zini boshqarish va tarbiyalash metodlari; rag'batlantirish metodlariga bo'linishi tarbiya metodikasining tub mohiyatini tashkil etish orqali talabalarning ma'naviy-axloqiy kompetentligini rivojlantirish maqsadga muvofiq ekanligini alohida qayd qilish mumkin. [9; 31-b.].

Xulosa va takliflar (conclusion and recommendations). Tahlillar asosida yoshlarning ijtimoiy faolligi va tashabbuskorligi asosida ma'naviy-axloqiy kompetentligini rivojlantirishda ma'naviy-axloqiy bilimlar, ma'naviy-axloqiy qadriyatlar, ma'naviy-axloqiy fazilatlar, ma'naviy faoliyat kabi komponentlarni o'z ichiga olishi aniqlandi.

Adabiyotlar ro'yxati.

1. Vohidova. Ijtimoiy pedagogika. O'quv qo'llanma. T.: Noshir 2009-yil.
2. Pedagogika. Darslik. // R.A.Mavlonova, O.To'rayeva, K.M.Xoliqberdiyev.// T : O'qituvchi 2010

3. R.A.Mavlonova, N.H.Vohidova, N.H.Raxmonqulova. Pedagogika nazariyasi va tarixi. Darslik T.: Fan va texnologiyalar. 2010-yil.
4. K.Xoshimov, S.Ochilov. O‘zbek pedagogikasi antologiyasi. O‘quv qo‘llanma. T.: O‘qituvchi 2010-yil.
5. Sharipboevna, F. G., & Kamola, T. (2021). IMPROVING CROSS-CULTURAL COMMUNICATION. *ResearchJet Journal of Analysis and Inventions*, 2(05), 359-363.